

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ

Папета Олена Валеріївна

УДК 75.071.1:7.05](092)(043)

**ТВОРЧИСТЬ ЛЮДМИЛИ СЕМИКІНОЇ: ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА,
ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТВОРІВ**

Спеціальність 17.00.05 — образотворче мистецтво

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів — 2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Стельмащук Галина Григорівна,
Львівська національна академія мистецтв,
завідувач кафедри історії і теорії мистецтва

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Федорук Олександр Касьянович,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,
завідувач кафедри теорії і історії мистецтва

кандидат мистецтвознавства
Білан Іван Сергійович,
завідувач відділення образотворчого і декоративно-
прикладного мистецтва Вижницького коледжу прикладного
мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка (МОН України)

Захист відбудеться 2 червня 2017 р о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.103.01 у Львівській національній академії мистецтв Міністерства освіти і науки України за адресою: 79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівської національної академії мистецтв за адресою: 79011, м. Львів, вул. Кубійовича, 38.

Автореферат розісланий 02 травня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Цимбала Л. І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розвиток українського мистецтва другої половини ХХ ст. засвідчує драматичне протистояння завершальної стадії соціалістичного реалізму та відродження традицій українського авангарду в контексті культурно-мистецького руху нонконформізму 1960-1980-х рр. Серед головних причин конфлікту — прагнення до культурної автономії в колах української інтелігенції, наполегливі пошуки національної самоідентифікації в мистецтві. Початкова стадія цього процесу припала на першу третину ХХ ст. Як відомо, вона завершилася трагічно, але масштаб зрушень у культурно-мистецькому просторі України виявився настільки значним, що його не змогла нівелювати навіть нищівна система сталінської ідеологічної політики.

Після 30-ти років перерви рух за культурну автономію отримав новий імпульс за часів так званої «хрущовської відлиги». На цій хвилі в культурних центрах України виникали неформальні об'єднання митців, які сповідували альтернативну соціалістичному реалізму мистецьку філософію. Характерною ознакою художників нової формації стала підкреслена незалежність поглядів і мистецьких уподобань, відданість своєму художньому покликанню, безкомпромісність у відстоюванні права на свободу в мистецтві.

Один з найвпливовіших осередків мистецького нонконформізму сформувався в 1960-х рр. у Києві. Серед перших і найталановитіших представників київської групи, разом з такими добре відомими сьогодні художниками як А. Горська, В. Зарецький, О. Заливаха, Г. Севрук, була і Людмила Семикіна. Доля її творчої спадщини потребує глибокого й усебічного дослідження, оскільки Л. Семикіна, разом з уже названими художниками, стояла біля витоків нової хвилі в українському мистецтві, зазнала переслідувань за свої переконання (проте не зреклася ідеалів), була і є неординарною обдарованою особистістю. Проте й сьогодні її творчість, на жаль, залишається поза увагою сучасних дослідників.

Роль Л. Семикіної у формуванні художнього нонконформізму в Києві, масштаб її творчої особистості, місце в культурно-мистецькому контексті свого часу настільки вагомі, що без комплексного дослідження її життєвого й творчого шляху

картина розвитку українського мистецтва другої половини ХХ ст. залишатиметься неповною. Той факт, що художниця плідно працює від 1950-х рр., є рідкісним свідченням символічного зв'язку ключових періодів українського мистецтва: від авангарду 1920-30-х, через нонконформізм 1960-80-х і до постмодерністської доби 1990-2000-х рр.

Таким чином, **актуальність** пропонованого дослідження життєвого й творчого шляху Л. Семикіної, що є першим цілісним науковим узагальненням її багатогранної мистецької діяльності, є обґрунтованою та об'єктивно необхідною складовою процесу вивчення українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація погоджена з планами наукових досліджень і підготовки кадрів вищої кваліфікації кафедри історії і теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв і відповідно до основних напрямів Державної програми “Повернуті імена” (затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.1996 р. за № 5317/96), що передбачає висвітлення замовчуваних протягом десятиліть фактів і явищ культурно-мистецького життя та спрямована на збереження і примноження історико-культурної спадщини України.

Мета дослідження — виявити творчий феномен Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст. шляхом створення цілісної картини життєпису та комплексного аналізу художньої спадщини мисткині.

Відповідно до мети дослідження сформульовано такі завдання:

- проаналізувати історіографію і з'ясувати сучасний стан наукового опрацювання теми, виявити джерельну базу, розкрити специфіку методики дослідження;
- ввести в науковий обіг маловідомі факти життя Л. Семикіної та її художні твори;
- простежити передумови та етапи становлення творчої особистості Л. Семикіної в контексті мистецьких і культурних традицій Одеського художнього училища та Київського художнього інституту;

- охарактеризувати культурно-мистецький рух нонконформізму в Україні та соціальне середовище, у якому відбувалося становлення творчої особистості мисткині;
- визначити особливості творчої манери Л. Семикіної в контексті мистецтва нонконформізму 1960 — 1980-х рр.;
- вивчити та систематизувати творчий доробок Л. Семикіної другої половини ХХ — початку ХХІ ст.;
- виявити художні особливості живопису та графіки 1950 — 2000-х рр.;
- визначити специфіку художньо-образних вирішень костюмів Л. Семикіної для театру й кіно;
- проаналізувати художньо-стильові особливості авторських колекцій одягу, які виконала Л. Семикіна в 1960 — 1990 рр.;
- виявити самотній характер творчості Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Об'єкт дослідження — твори мисткині Л. Семикіної у їхньому жанровому та видовому розмаїтті (живопис, графіка, ескізи для театру й кіно, серії авторських строїв одягу).

Предмет дослідження — жанрова специфіка та художньо-стильові особливості творів Л. Семикіної.

Методи дослідження пов'язані з метою роботи та зумовлені необхідністю розгляду теми в контексті соціокультурного й мистецького простору України першої третини ХХ — початку ХХІ ст. У науковій роботі було застосовано метод архівних і бібліографічних розвідок, історичний метод, формальний і порівняльний аналіз. Історичний метод дозволив виявити особливості соціокультурного простору України аналізованого періоду. Формальний аналіз творів дозволив співвіднести творчість Л. Семикіної з тогочасними проблемами розвитку українського мистецтва. Міждисциплінарний підхід дозволив розглянути взаємозв'язок різних напрямів художньої творчості Л. Семикіної. Метод порівняльної оцінки її мистецького доробку допоміг розкрити особливості підходу художниці до створення робіт у різних жанрово-видових модифікаціях. Метод мистецтвознавчого й, зокрема,

образно-стилістичного аналізу було застосовано в дослідженні творчого доробку художниці. Контекстуальний метод дозволив зробити висновки в процесі комплексного аналізу творчості Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

Наукова новизна дослідження — уперше комплексно розглянуто життєвий шлях і творчу діяльність Л. Семикіної в контексті українського мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ ст., введено в науковий обіг документи з архівів, музейних і приватних збірок, у яких уточнюються факти творчої біографії художниці; введено в науковий обіг невідомі твори Л. Семикіної з архіву Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури (далі — НАОМА), приватних збірок Києва; здійснено цілісний мистецтвознавчий аналіз художньої спадщини Л. Семикіної; визначено художньо-естетичні особливості творчого доробку мисткині; розкрито роль Л. Семикіної в контексті явища нонконформізму в українському мистецтві; виявлено специфіку її художньої інтерпретації історичних і національних мотивів у сценографії, а також авторських моделях одягу; зібрано найповнішу на сьогодні галерею творів художниці.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в систематизації та упорядкуванні відомостей про життя і творчу діяльність Л. Семикіної. Виявлені невідомі факти біографії та твори художниці складають цінний матеріал для подальших розвідок у цьому напрямку. Визначений зв'язок робіт художниці та її особистого творчого шляху з рухом нонконформізму відкриває нову сторінку в сучасних дослідженнях цього питання. У результаті роботи в державних архівах Одеси та Києва було уточнено біографію Л. Семикіної, знайдено документи періоду навчання в Одеському художньому училищі (далі — ОХУ) і Київському художньому інституті (далі — КХІ). В архіві державних художніх виставок України було уточнено відомості щодо творів, які експонувалися на художніх виставках і були закуплені до музейних збірок України. З відділів фондів Національного художнього музею України, Одеської художньої галереї, Херсонського художнього музею, Алупкінського палацово-паркового музею-заповідника, Національного історико-культурного заповідника «Качанівка» було отримано матеріали про

перебування творів Л. Семикіної в збірках цих музеїв. У фондах кафедри живопису НАОМА було виявлено і вперше введено в науковий обіг студентські твори Л. Семикіної періоду навчання в інституті. З ініціативи дисертантки було проведено виставку «Шовкуненко і учні», сформовано каталог виставки, де були вперше опубліковані ранні роботи мисткині. У результаті роботи з фондами приватних колекцій Р. Недашківської та Г. Забашти були виявлено і сфотографовано унікальні зразки одягу за проектами Л. Семикіної. У приватних архівах Л. Семикіної та С. Бароянца було виявлено ескізи часів навчання в ОХУ, матеріали дипломних практик і ескізи до дипломної роботи в КХІ, ескізи костюмів до фільму «Захар Беркут», концертних костюмів Національної філармонії України, костюмів до моновистави «Канте хондо», матеріали персональної виставки 1970 р.

Результати дисертаційної роботи стануть корисними для науковців, що досліджують проблеми розвитку українського мистецтва ХХ — ХХІ ст., зокрема період нонконформізму в Україні. Структура роботи може стати зразком вивчення життєвого і творчого доробку художників цього періоду. Матеріали дослідження є актуальними для теоретичних мистецтвознавчих робіт загального характеру з історії образотворчого мистецтва, а також для монографій, альбомів, довідників, для музейної, науково-дослідницької та педагогічної практик. Окремі факти біографії художниці можуть стати базою для доповненої експлікації персональної виставки мистецької спадщини Л. Семикіної в галереях і музейних збірках України та за її межами.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі використані в роботі матеріали були виявлені в процесі написання дисертації, більшість з них опублікована вперше, аналіз творчості Л. Семикіної та висновки є результатом одноосібного дослідження.

Апробація результатів дисертації відбувалася на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: Третя і Четверта Міжнародні наукові конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Етнічна культура в глобалізованому світі» (Одеса, 2015); III Міжнародна науково-практична конференція «Теорія та практика дизайну» (Київ, 2015); науково-практичні

конференції «Платонівські читання» (Київ, 2016, 2017); науково-практична конференція «Перспективи розвитку сучасної науки» (Львів, 2016); науково-практична конференція «Мистецький освітній простір у контексті формування сучасної парадигми освіти» (Кропивницький, 2016).

Публікації. Основні положення й висновки роботи викладені в 14-ти публікаціях, 6 з яких опубліковано в наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, 2 — у закордонних виданнях, 6 — у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків (обсяг основної частини — 180 с.), переліку використаних джерел (269 позицій). Додаток включає список і альбом ілюстрацій (233 іл.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено об'єкт, предмет і мету дисертації; відповідно до мети сформульовані завдання, з'ясовано методiku роботи, розкрито новизну та практичне значення отриманих результатів.

У **розділі 1 «Історіографія, джерельна база і методи дослідження»** з'ясовано ступінь наукового вивчення проблеми, визначено джерельну базу, розкрито специфіку методики дослідження.

У підрозділі 1.1 **Історіографія дослідження** розглянуто етапи розвитку наукової думки у розв'язанні визначеної проблеми.

Першу групу джерел складають праці, у яких образотворче мистецтво розглядається в історичному розвитку, а також у контексті філософсько-естетичних і соціально-культурних проблем сучасності. Сучасний погляд на українське мистецтво висвітлюється у новому виданні «Історії українського мистецтва» (2007). Зокрема, у 5-му томі опубліковано статті Д. Горбачова, С. Папети «Український авангард», О. Лагутенко «Графіка», Л. Соколюк «Живопис». Окремі аспекти мистецтва другої половини ХХ ст. з'ясовувалися за публікаціями таких авторів як Е. Димшиць, Н. Зайко, О. Петрова, Г. Склярєнко, Р. Яців.

У процесі вивчення філософського, культурологічного й естетичного аспектів світового мистецтва ХХ ст. були використані публікації Є. Андрєєвої, І. Куликової, В. Стеценко, О. Шпенглера. Актуальні питання соціально-політичного характеру, ідеологія і феноменологія українського мистецтва були розглянуті за публікаціями таких авторів як О. Голубець, І. Дзюба, П. Кононенко, Л. Танюк, Л. Соколюк, Р. Яців. Для уточнення окремих фактів біографії Л. Семикіної, а також сучасної мистецької термінології використовувалася довідкова література. Ілюстративний матеріал для порівняльного аналізу творів українських авангардистів і нонконформістів було використано з видань: «Avantgarde & Ukraine» (1993), «L'Art en Ukraine» (1993), «Український авангард 1910–1930-х років» (1996), «Український модернізм 1910–1930» (2006) та ін. Окремий корпус джерел дослідження проблематики українського авангарду складають закордонні публікації: М. Мудрак, Д. Міло, Д. Боулт, Ж. Маркаде, В. Маркаде.

Проблеми художньої освіти в Україні загалом і в ОХУ і КХІ зокрема вивчалися за публікаціями Р. Шмагала, М. Резніченка, Н. Декерменджі, М. Криволапова, О. Ковальчука, О. Лагутенко, С. Нікуленко. Теорію етногенезу та культури етносів на території України опрацьовано за публікаціями Ю. Бромлея, Д. Зеленіна, Л. Гумільова. При вивченні культури та мистецтва Київської Русі було опрацьовано видання «История культуры Древней Руси», роботи В. Лазарева, М. Брайчевського.

Окрему групу літературних джерел складають публікації, присвячені історії одягу загалом, українському історичному й народному одягу, художнім особливостям декорування строїв. Український одяг у історичній перспективі представлено у фундаментальній праці З. Васіної, одягу часів Київської Русі присвячено книгу А. Арциховського. Особливості формування і принципи декорування одягу в окремих регіонах України, окремі елементи одягу, а також сучасну практику використання народних традицій у проектуванні одягу розглядають у публікаціях Г. Стельмащук, В. Білецька, Т. Кара-Васильєва, В. Бойко, К. Матейко, С. Сидорович, З. Тканко, О. Коровицький, М. Костишина, Т. Ніколаєва.

Наукові публікації, у яких розкривається проблема нонконформізму, доцільно поділити на три основні групи: публікації із загальних суспільно-політичних і культурно-мистецьких проблем, публікації про український нонконформізм загалом і публікації, присвячені київському осередку нонконформізму. У процесі дослідження опрацьовано роботи О. Балашової, Л. Герман, Л. Смирної, Г. Складенко, Л. Медвідь, О. Медведєвої, О. Заплотинської, Р. Когородського, О. Авраменко, О. Зарецького. Київський осередок нонконформізму вивчався за матеріалами монографій, статей у тематичних збірниках, інтерв'ю. Найповніше висвітлено біографії та творчість двох лідерів київських художників-шістдесятників — В. Зарецького та А. Горської — у публікаціях О. Авраменко, С. Білоконя, С. Божко, О. Климчук, Б. Певного, Л. Семикіної. Персоналії лідерів українських художників-шістдесятників об'єднано в збірнику «Плеяда нескорених: Алла Горська. Опанас Заливаха. Віктор Зарецький. Галина Севрук. Людмила Семикіна». Значний фактичний матеріал зібрано в монографії Б. Мисюги «Галина Севрук». Відомості щодо діяльності Клубу творчої молоді «Сучасник» вивчалися за публікаціями М. Шкарапути, Л. Тарнашинської.

Найбільші проблеми в процесі дослідження виникли з виявленням матеріалів про життя і творчість Л. Семикіної. Було знайдено низку розпорошених у різних виданнях публікацій, які висвітлюють окремі аспекти досліджуваної проблеми. Серед них: О. Загаєцька «Людмила Семикіна — новий творчий злет» (2011), Г. Зубченко «А було це так...» (1996), В. Коцюк «Уроки Людмили Семикіної» (1996), В. Підгора «До гідності й краси, або Українські протуберанці» (1998), А. Шевчук «Консервативний аристократизм Людмили Семикіної» (2010), В. Скуратівський «Стрій майбутньої нашої душі» (1996), Є. Сверстюк «Княжна снів» (1996), І. Світличний «Хочемо бути красивими» (1996).

Підрозділ 1.2 **Джерельна база.** Дослідження побудоване на широкій джерельній базі, яку можна розподілити на кілька груп відповідно до характеру матеріалів, використаних у дисертації.

Перша — графічні твори, живопис, авторський одяг. Ця група матеріалів вивчалася у збірках Національного художнього музею України, фондах НАОМА,

Алупкінського музею-палацу, Одеської картинної галереї, Херсонського художнього музею, Донецької картинної галереї, Національного історико-культурного заповідника «Качанівка». Більша частина опрацьованих творів вивчалася на матеріалах приватної колекції Л. Семикіної. Окремі твори для ознайомлення і фотофіксації надали власники приватних збірок Л. Березницька, С. Бароянц, Г. Забашта, Р. Недашківська. Окрім оригінальних творів також було використано фотоматеріали з Музею театрального, музичного і кіномистецтва України, приватних архівів Л. Семикіної, С. Бароянца, Р. Недашківської, Г. Забашти.

До другої групи належать документи щодо біографії та професійної діяльності мисткині. У Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва зберігається особова справа члена СХ УРСР Л. Семикіної. У Державному архіві м. Києва у фонді Київського державного художнього інституту було знайдено екзаменаційні відомості, протоколи засідань кафедри живопису і композиції. В архіві Дирекції художніх виставок України була виявлена особова картка Л. Семикіної з переліком закуплених творів художниці.

До третьої групи джерел належать інтерв'ю, які ми записали особисто. Серед них особливої уваги заслуговують інтерв'ю з Л. Семикіною (2014, 2015), С. Бароянцем (2015), Р. Недашківською (2014, 2015), Г. Забаштою (2015), Л. Мешковою (2015), О. Кулик (2015, 2016), Г. Процев'ят (2015), І. Мелешкіною (2015, 2016).

У підрозділі 1.3 **Методи дослідження** доведено, що дослідження має міждисциплінарний характер. У цій науковій роботі застосовано метод архівних і бібліографічних розвідок, історико-культурний і системно-історичний методи, а також метод теоретичних узагальнень. Міждисциплінарний підхід дозволив розглянути взаємозв'язок різних напрямів художньої творчості Л. Семикіної. Методи аналізу й систематизації допомогли розподілити спеціальну літературу на відповідні групи за семантичним і хронологічним принципами. Метод синтезу дав ефективні результати в процесі дослідження взаємозв'язків між мисткинею і соціумом, змістом художньої освіти та самостійним становленням у мистецтві,

теоретичними аспектами нонконформізму та художньою практикою Л. Семикіної. Метод порівняльної оцінки її мистецького доробку допоміг розкрити особливості підходу художниці до створення робіт у різних видах художньої діяльності, а також простежити процес взаємовпливів і обміну творчими ідеями.

Метод мистецтвознавчого та, зокрема, образно-стилістичного аналізу було застосовано при вивченні творів мистецтва. Враховуючи багатоаспектний характер нонконформізму, контекстуальний метод дав можливість конкретизувати певні явища в процесі складної взаємодії та підпорядкування, допоміг зробити висновки при розгляді творчості Л. Семикіної в контексті українського мистецтва.

У розділі 2 «Етапи формування творчої особистості Л. Семикіної в контексті українського соціокультурного простору 1930 — 1950-х рр.» з'ясовано маловідомі факти біографії художниці в період з 1924-го по 1953 рр., досліджено її становлення як митця в період навчання в ОХУ і КХІ.

У підрозділі 2.1 **Початковий етап формування творчої особистості Л. Семикіної** уточнено та впорядковано факти біографії Л. Семикіної одеського періоду її життя і творчості (1924-1947 рр.), відтворено перший етап здобуття художньої освіти. Зібрано й викладено інформацію щодо вчителів Л. Семикіної в ОХУ, серед яких особливо вирізнялися Т. Фраєрман і Є. Буковецький. Виявлено студентські роботи Л. Семикіної вказаного періоду, проведено їх стилістичний аналіз. Відзначено добре володіння прийомами композиції та високий рівень технічної майстерності на прикладі рисунку «Вулиця в Одесі». Ескізи до дипломної роботи «Похорони жертв революції», виконані у вільній імпресіоністичній манері, свідчать про особливу схильність молодой художниці до поглибленої роботи з кольором.

У підрозділі 2.2 **Проблема становлення творчої манери Л. Семикіної в контексті художньої освіти в Київському художньому інституті** з'ясовано факти й обставини завершального етапу отримання художньої освіти в КХІ на відділенні станкового живопису в 1947-1953 рр.

Для відтворення соціокультурної атмосфери доби проаналізовано ситуацію в царині культури й мистецтва кінця 1940 — початку 1950-х рр., констатовано

жорсткі ідеологічні вимоги щодо змісту й форми творів мистецтва в контексті соціалістичного реалізму. Спрямованість на дотримання принципів соціалістичного реалізму в усіх галузях образотворчого мистецтва стала генеральним напрямком у програмах художніх вищих навчальних закладів СРСР, у тому числі це стосувалося і навчальних програм КХІ.

У підрозділі 2.3 **Формально-стилістичний аналіз творів Л. Семикіної в концептуальній моделі майстерні О. Шовкуненка** проаналізовано твори мисткині періоду навчання в КХІ. Визначено роль О. Шовкуненка як керівника творчої майстерні, у якій навчалася Л. Семикіна, розглянуто його творчість співвідносно з викладанням у КХІ. Констатовано формування живописної школи майстра, послідовниками якої стала плеяда його учнів. Виявлено архівні документи щодо навчання Л. Семикіної в КХІ.

У фондах НАОМА виявлено студентські роботи Л. Семикіної, проведено художній аналіз живописних етюдів, створених упродовж навчальних практик, а також підготовчих етюдів для двох варіантів дипломної роботи художниці. Окрім того, простежено розвиток конфлікту між професорсько-викладацьким складом кафедри живопису та Л. Семикіною під час роботи останньої над дипломом. Наведено матеріали кількох протоколів засідання кафедри, які свідчать про негативне ставлення більшості її членів до ескізів першого варіанту дипломної роботи Л. Семикіної «Одеський порт». Шляхом опрацювання архівних матеріалів відтворено обставини захисту дипломної роботи на тему «Груповий портрет робітників-арсенальців» і простежено її подальшу виставкову долю.

У розділі 3 **«Ідейно-соціальні засади та художня проблематика творчості Л. Семикіної»** досліджено факти життя і творчості художниці від 1950-х до 2000-х рр., проаналізовано твори живопису й графіки художниці на ранньому етапі її самостійної творчої діяльності.

У підрозділі 3.1 **Жанрова специфіка, художньо-стильовий і структурний аналіз творчості Л. Семикіної кінця 1950 — початку 1960-х рр.** з'ясовано обставини та основні напрямки художньої діяльності Л. Семикіної після закінчення КХІ, а також встановлено роботи Л. Семикіної, виконані в перше десятиріччя

самостійної творчої праці. Простежено участь художниці в республіканських і загальнодержавних виставках, також уточнено й доповнено інформацію щодо придбання її творів державною закупівельною комісією і передання їх до збірок українських музеїв.

Однією з характерних рис становлення творчої особистості Л. Семикіної кінця 1950 — початку 1960-х рр. є стильове та композиційне розмаїття її творів. Реалістична манера живопису цього періоду цілком природно співіснує з оригінальними формалістичними пошуками, спрямованими на розкриття засобами модерного трактування форми, кольору, композиції внутрішніх зв'язків певного художнього мотиву.

Виразним зразком творчих експериментів мисткині є серія пейзажних композицій 1960-х рр., створена під час подорожей уздовж річки Тетерів («Квіти на камені», «Осіннє листя в павутинні»). У жанрі натюрморту Л. Семикіна зосереджується на проблемах суто живописних, максимально звільняючись від будь-якої тенденційності. Аналіз робіт у цьому жанрі дозволяє простежити становлення і трансформацію її художньої манери — від академічних постановочних до символічних і декоративних композицій. Наприкінці 1950-х рр. у творчості Л. Семикіної з'являється нова тема, яка стане однією з улюблених протягом майже тридцяти років — це образ «Господині Мідної гори».

Формальним результатом діяльності після закінчення КХІ став вступ Л. Семикіної до Спілки художників України (далі — СХУ) 1957 р. Проте головним її здобутком слід визнати свідоме формування альтернативного мистецького бачення і безкомпромісне слідування власному художньому обдаруванню.

У підрозділі 3.2 **Формування ідейно-естетичних засад мистецтва Л. Семикіної в контексті художнього руху українського нонконформізму** виявлено ключові моменти творчого шляху мисткині на тлі соціально-політичних і культурно-мистецьких процесів 1960-х рр. Відтворено соціально-культурне тло, на якому було започатковано формування українського нонконформізму в мистецтві, проаналізовано його ідейні та художні витоки. Для Л. Семикіної, як і для більшості її колег, національний фольклор, етнографічні артефакти перетворилися на джерела

оновлення та очищення від обмежень і заборон радянської ідеологічної політики. Плюралізм думок і поглядів часів «відлиги» став імпульсом для масштабної полеміки щодо новаторських підходів у мистецтві.

У 1960-х рр. Л. Семикіна стала одним з лідерів Клубу творчої молоді (далі — КТМ) «Сучасник» — київського осередку нонконформізму. Досліджено обставини створення і функціонування цього клубу, проаналізовано творчість його видатних представників, виявлено роль клубу в контексті київського нонконформізму і, зокрема, його вплив на творчість Л. Семикіної. Простежено генезу конфлікту художниці з офіційною владою внаслідок активної участі в роботі КТМ «Сучасник». Досліджено обставини створення вітражу з нагоди ювілею Т. Шевченка у вестибюлі Київського університету, що завершилося першим виключенням Л. Семикіної із СХУ 1964 р. Проведено стилістичний аналіз вітражу, виявлено формалістичний характер художнього вирішення твору.

Розглянуто творчість мисткині після поновлення в СХУ 1965 р. Виявлено передумови появи в її роботах теми Київської Русі, проаналізовано сюжетні та художньо-стильові особливості монументального триптиху «Легенда про Київ». Вияв нонконформістських настроїв і внутрішнього опору репресивним методам влади проілюстровано на прикладі найяскравіших творів окресленого періоду творчості Л. Семикіної. Відтворено сторінки одного з найскладніших періодів творчості мисткині. 1968 р. після підписання документа, який увійшов у історію під назвою «Лист-протест 139-ти», разом з А. Горською вона була виключена із СХУ вдруге.

У підрозділі 3.3 **Мистецька проблематика та концептуальні константи творчості Л. Семикіної часів творчої ізоляції 1970 — 1980-х рр.** досліджено творчий поступ мисткині в період гонінь і утисків. За два роки (1968-1970) напрямок творчості художниці різко змінюється, що було зумовлено штучно створеною ізоляцією мисткині, позбавлення її державних замовлень. Унаслідок цих обставин Л. Семикіна знаходить новий напрям творчості — проектування і моделювання одягу. Результатом плідної роботи художниці в цьому напрямку стала її перша персональна виставка під назвою «Українські народні традиції в сучасному

одязі» (1970). Тут була представлена авторська колекція одягу, створена за мотивами традиційного народного вбрання, станкові композиції в техніці аплікації на папері, фрагменти одягу та аксесуари в стилістиці художніх традицій Київської Русі. У інтер'єрі було розташовано одну з трьох частин триптиху «Легенда про Київ. Хорив» і монументальну скульптурну композицію, виконану за ескізом художниці. В оформленні виставки було втілено нечувано сміливий на той час експеримент: невелике приміщення було «розкреслене» конструктивними площинами білого кольору в дусі європейського дизайну.

У підрозділі 3.4 **Художньо-стильова парадигма пізнього періоду творчості мисткині** представлено жанровий діапазон робіт Л. Семикіної 1980 — 2000-х рр., сформульовано основні ідейно-естетичні засади її мистецтва, проведено стилістичний аналіз, виокремлено найхарактерніші твори художниці. 1988 року Л. Семикіну було поновлено в СХУ. Живописним роботам мисткині цього періоду притаманна аристократично-витончена кольорова гама, побудована на гармонійних співвідношеннях синього, сірого, чорного, золотого кольорів. Натюрморти («Старий глек», «Вечір», «Осінь») відрізняються скульптурним моделюванням форми.

Інша тема, до якої звертається Л. Семикіна в 2000-х рр., — це «міфологічні портрети»: «Молитва Землі», «Сарматка», «Сарматський цар», «Флора», «Володарка Високого Замку». В цей час вона повертається до образу Господині Мідної гори («Малахітниця», «Мідної Гори Господиня», «Ящірка-малахітниця»). Відродження давньої теми на новому етапі творчості виявилось плідним. У цих картинах, що приголомшують чудовою грою світла і тіні, загадковою красою зеленуватих відтінків, казка немов набуває реальних рис.

Завершує підрозділ огляд досягнень і державних відзнак мисткині: персональні виставки (1996, 2006), нагородження Державною премією ім. Т. Шевченка (1997), зйомки документального фільму, присвяченого творчості Л. Семикіної, присудження звання заслуженого художника України (2009).

У розділі 4 **«Новаторський характер творчості Л. Семикіної в художньо-стильовому вирішенні проектів одягу»** представлено мисткиню як непересічного художника-модельєра. Визначено оригінальні художні засоби формального та кольорового вирішення авторських строїв. Художниця звертається до витоків культурної спадщини України, знаходить нові форми духовної та естетичної спадкоємності. Її оригінальні строї є новаторською формою дизайнерського підходу до проблеми переосмислення етнічних ознак костюму від історичних стилізацій до міфопоетичних реконструкцій.

У підрозділі 4.1 **Авангардні тенденції в авторських розробках естрадних і театральних костюмів Л. Семикіної 1960 — 1970-х рр.** висвітлено початковий етап діяльності художниці в галузі проектування одягу. Проаналізовано європейські тенденції високої моди 1950 — 1960-х рр., а також досвід української авангардної сценографії 1920 — 1930-х рр. у контексті стилістично-формальних аналогій з авторськими розробками Л. Семикіної. Визначено оригінальні художні засоби композиційного, формального та кольорового вирішення авторських строїв мисткині. Від початку 1960-х рр. Л. Семикіна виконує проекти концертних костюмів для Національної філармонії України, а також низку творчих розробок у галузі повсякденного одягу.

У цій серії ескізів концертних строїв Л. Семикіна демонструє, з одного боку, глибоке розуміння сучасних світових тенденцій у проектуванні колекцій одягу, з іншого — органічний зв'язок з традиціями народного мистецтва та українського авангарду.

У підрозділі 4.2 **Синтез історизму та авторської інтерпретації в ескізах костюмів до фільму «Захар Беркут» і моноспектаклю «Канте хондо»** висвітлено діяльність Л. Семикіної як художника по костюмах театру і кіно. 1970 року Л. Семикіну було запрошено на цю посаду на зйомки фільму «Захар Беркут». Художниці вдалося відтворити глибокі історичні витoki культури Київської Русі, які знайшли відображення не тільки в народному костюмі, але й в княжому одязі. Художні образи, які вона створила, стали справжньою подією в культурному житті

України 1970-х рр. С. Параджанов, коли вперше побачив ескізи, сказав: «Студія ще не знала робіт такого високого професійного художнього рівня».

1976 року Л. Семикіна створила ескізи костюму до моноспектаклю Раїси Недашківської «Канте хондо» за мотивами творів Ф.-Г. Лорки. Основними рисами, які об'єднують ці роботи, є лаконізм художньої мови, створення образу сценічного костюму засобами ритму, кольорових співвідношень, динаміки лінії. Співпраця з актрисою продовжилася на початку 2000-х рр., коли Л. Семикіна розробила костюми для вистави «Осінь мавка» і до кінофільму «Таємниця Чінгіз-хана».

У підрозділі 4.3 **Міфопоетика і етнічні традиції в розробках колекцій авторського одягу 1960 — 1990-х рр.** розкрито один з найоригінальніших аспектів творчості Л. Семикіної. Досліджено історико-етнографічні аспекти формування одягу, підкреслено знаково-символічну природу його декоративних елементів. Висвітлено міфопоетичну основу авторських строїв Л. Семикіної 1960 — 1990 рр., створених у традиціях скіфо-сарматської культури, слов'ян-язичників і Київської Русі («Скіфський степ», «Княжа доба» та ін.). Констатовано, що авторська серія костюмів Л. Семикіної — яскраве й переконливе свідчення того, як сучасний художник-дизайнер, звертаючись до невичерпного джерела ідей, образів і форм культурної спадщини України, знаходить нові форми духовної та естетичної спадкоємності. Її оригінальні строї є новаторською формою дизайнерського підходу до проблеми переосмислення етнічних ознак костюму від історичних стилізацій до міфопоетичних реконструкцій. Наголошено, що в контексті аналізу етнічної морфології одягу розробки Л. Семикіної — це спроба духовного відтворення сакральної функції костюму з наступним відображенням ідеї художника в матеріалі, конструкції, формі.

ВИСНОВКИ

1. У результаті аналізу історіографічних досліджень за темою дисертації з'ясовано ступінь вивчення теми та визначено рівень наукового інтересу до неї з боку фахівців. Опрацьовано значний корпус джерел з історії українського мистецтва ХХ ст., дослідження в царині українського авангарду та загальної проблематики

нонконформізму в культурі та мистецтві. З'ясовано обставини формування київського осередку нонконформізму, уточнено роль провідних представників художньої секції в мистецькому житті Києва 1960-х рр. Водночас виявлено відсутність достатньої інформації щодо творчості окремих художників-нонконформістів, а також виявлено незначну кількість джерел для ознайомлення з біографією і творчим доробком Л. Семикіної.

2. Важливим аспектом дослідження стало висвітлення невідомих фактів життя Л. Семикіної від 1930-х рр. і до сьогодення. Зокрема, відновлено події її раннього дитинства та перші прояви творчості як важливої складової процесу формування її особистості. Також у архіві ОХУ знайдено особову справу Л. Семикіної та її автобіографію 1945 р., де вказано місце народження художниці, рік її вступу до ОХУ, що дало можливість внести вагомі корективи щодо біографічних відомостей художниці. Також у приватному архіві С. Бароянца виявлено та введено в науковий обіг студентські роботи й ескізи до дипломної роботи Л. Семикіної періоду навчання в ОХУ. Для усвідомлення процесу та основних аспектів формування художньої манери Л. Семикіної дисертант проаналізувала систему навчання в ОХУ, виявила вплив педагогів на формування її мистецьких уподобань. Наведено фрагменти інтерв'ю з мисткинею, де вона характеризує своїх педагогів і подає власну інтерпретацію років навчання в Одесі. Автор доводить безперечний зв'язок живопису Л. Семикіної з традиціями одеської школи живопису на основі аналізу етюдів до дипломної роботи «Похорони жертв революції».

4. Унаслідок вивчення матеріалів архівного фонду КХІ у науковий обіг введено важливі документи, що висвітлюють обставини навчання Л. Семикіної в майстерні О. Шовкуненка. Зокрема, це матеріали протоколів засідання кафедри живопису КХІ, на яких обговорювався стан підготовки дипломної роботи Л. Семикіної і які висвітлюють конфлікт між більшістю членів кафедри та Л. Семикіною, що виборювала право на власне художнє бачення. Уточнено й систематизовано факти життя і творчості Л. Семикіної після закінчення КХІ. Зокрема, визначено художні виставки, у яких брала участь художниця, а також з'ясовано, які саме роботи були експоновані на цих виставках. Досліджено низку

фактів, які зрештою стали причиною звернення мисткині до проектування одягу, а також створення костюмів для кіно й театру. Виявлено та введено в науковий обіг роботи Л. Семикіної з музейних збірок України й приватних колекцій.

5. Подальше становлення творчої особистості Л. Семикіної простежено на матеріалах періоду її навчання в КХІ. Вивчено основні факти щодо місця і ролі О. Шовкуненка в КХІ та специфіки викладання в його творчій майстерні. Показано особливе місце майстерні О. Шовкуненка в КХІ, що мало вирішальне значення у виборі вчителя. На основі аналізу окремих творів О. Шовкуненка та Л. Семикіної доведено певну творчу спадкоємність на етапі формування власної художньої манери мисткині, що простежується в композиційних і колористичних особливостях пейзажів, портретів і натюрмортів цього періоду.

6. Розкрито соціальні, ідеологічні та художньо-естетичні корені українського нонконформізму, до становлення і розвитку якого була причетна Л. Семикіна. Виявлено виразний національний аспект цього альтернативного офіційній ідеології руху, виокремлено основні чинники, які визначили його специфіку. Досліджено формування київського осередку нонконформізму, зокрема діяльність КТМ «Сучасник» і його лідерів Л. Танюка, М. Брайчевського. Уточнено факти участі Л. Семикіної в роботі художньої секції КТМ «Сучасник», що дозволило простежити процес формування громадянської позиції мисткині, унаслідок чого було суттєво змінено вектор її мистецьких пріоритетів.

7. Важливою складовою дослідження є аналіз особливостей розвитку творчої манери Л. Семикіної в контексті мистецтва нонконформізму 1960 — 1980-х рр. Уточнено обставини створення вітражу для фойє Київського університету ім. Т. Шевченка, за що мисткиню було виключено з СХУ. На матеріалах інтерв'ю з художницею з'ясовано нові факти щодо процесу розробки ескізу вітражу, а також знищення цієї роботи представниками влади. Відновлено обставини створення першої монументальної композиції Л. Семикіної — триптиха «Легенда про Київ», розкрито символіко-історичні та формально-декоративні особливості твору. Творча інтерпретація культурної спадщини Київської Русі стала одним з лейтмотивів творчості художниці, до якого вона зверталася до початку 2000-х рр.

8. На основі станкових робіт у жанрах портрету, пейзажу, натюрморту виявлено новітні тенденції в живописі Л. Семикіної. Зокрема, виокремлено серію пейзажів 1960-х рр., створених у експресивній площинно-декоративній манері. Також відзначено серію картин казково-міфологічного змісту, присвячених образу Господині Мідної гори. Тут, як ніде раніше, проявилася одна з характерних рис художниці — прагнення зазирнути за межі буденності, відчуті глибинні сили, первісну магію і архетипи як життєдайні джерела людства.

9. У процесі дослідження введено в науковий обіг невідомі матеріали першої персональної виставки Л. Семикіної 1970 р. Відзначено оригінальний новаторський характер побудови експозиції виставки, визначено експоновані на ній твори, проаналізовано окремі експонати, які переконливо свідчать про глибоке вивчення українського мистецтва, орнаментики, народних стрів, особливостей дизайну одягу. Синтетичне поєднання народних традицій і сучасного розуміння дизайну одягу, органічне співіснування в експозиції виставки нових дизайнерських розробок щодо оформлення інтер'єру експозиції, жанрове розмаїття представлених творів зробили персональну виставку Л. Семикіної етапною подією в культурному житті Києва 1970-х рр.

10. У межах дослідження окремих періодів творчості Л. Семикіної послідовно проаналізовано твори графіки та живопису. З метою виявлення масштабу творчого доробку Л. Семикіної зроблено найповніший на сьогодні перелік її творів від 1940-х до 2010-го р. включно. З'ясовано місцезнаходження низки творів, які суттєво доповнюють загальну картину творчості мисткині. Уточнено назви й роки виконання окремих творів художниці. Проведено роботу із систематизації художньої спадщини Л. Семикіної за хронологічним, тематичним, стилістичним і жанровим принципами.

11. Виявлено майстерне сполучення в дизайнерських розробках Л. Семикіної історико-етнічного підходу в створенні костюмів із суто формальними прийомами в дусі авангардної сценографії. Вивчення причин звернення Л. Семикіної до проектування одягу розкрило широкий спектр її діяльності в театрі й кіно. Було з'ясовано етапи її творчої співпраці з Р. Недашківською, проаналізовано ескізи

костюмів до моноспектаклю «Канте хондо» і спектаклю «Осіння Мавка» за мотивами творів Лесі Українки. До вищих досягнень у проектуванні одягу належить участь Л. Семикіної в зйомках фільму Л. Осики «Захар Беркут», куди вона була запрошена на посаду художника по костюмах. З матеріалів, що їх надала художниця особисто, з'ясовано обставини створення одягу персонажів. Уперше опубліковано ескізи художниці, проведено їх історико-семантичний і стилістичний аналіз.

12. У процесі дослідження проектів одягу Л. Семикіної було зібрано та систематизовано матеріали її авторських колекцій 1960 — 1990-х рр. Також уточнено хронологію і назви окремих творів, виявлено глибокий зв'язок художньо-образних вирішень Л. Семикіної з принципами формотворення і декорування традиційного одягу. Проаналізовано знаково-символічний і образно-декоративний контекст оздоблення строїв із серій «Скіфський степ», «Поліська легенда», «Княжа доба». Майстерне адаптування виразних елементів українських народних строїв у проектах сучасного одягу дає підстави розглядати творчий доробок мисткині в цій галузі як важливе культурне досягнення українського мистецтва другої половини ХХ ст., що підтверджує факт нагородження за серію строїв «Високий замок» Державною премією ім. Т. Г. Шевченка. У створених образах простежено глибоке переконання, що костюм є неодмінною складовою народної душі, яка має велике історико-культурне значення.

СПИСОК НАУКОВИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Папета О. В. Навчання в Одеському художньому училищі як початковий етап формування творчої особистості Л. Семикіної / О. Папета // *Культура і сучасність: альманах*. — К. : Міленіум, 2015. — № 1. — С. 210—214).
2. Папета О. В. Живопис Людмили Семикіної в контексті колористичних і формотворчих тенденцій майстерні О. О. Шовкуненка / О. Папета // *Мистецтвознавство: актуальні проблеми теорії та практики художньої культури* : [зб. наук. праць ; вип. XXXIV]. — К. : Міленіум, 2015. — С. 163—168.

3. Папета О. В. Теоретико-методологічний аналіз етнічних мотивів у костюмах Л. Семикіної / О. Папета // Етнічна культура в глобалізованому світі : зб. наук. праць. — Одеса, 2015. — С. 106—113.
4. Папета О. В. Етнічні мотиви в костюмах Л. Семикіної / Папета О. В. // Теорія та практика дизайну : зб. наук. праць. — К. : Дія, 2015. — Вип. 7. — С. 178—183.
5. Папета Е. В. Семантика мифопоэтических реконструкций в авторской коллекции костюмов Л. Н. Семькиной / Елена Папета // Искусство и культура. Науч.-практ. журнал. — № 2 (18). — Витебск, 2015. — С. 51—57
6. Папета О. В. Етнічні мотиви в костюмах Л. Семикіної «Поліська легенда» / О. Папета // Мистецтво та культура Полісся. — Вип. 79. — № 3 / [відп. ред. і упоряд. Г. В. Самойленко]. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2015. — С. 264—269.
7. Папета Е. В. Заметки о творчестве киевского экспрессиониста Алекса Стахова (Шульдиженко А. И.) / Елена Папета // Искусство и культура. Науч.-практ. журнал. — № 3 (18). — Витебск, 2015. — С. 43—49.
8. Папета О. В. Особливості розвитку творчої манери Людмили Семикіної в період навчання в Київському художньому інституті / Папета О. В. // Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка : Наукові записки. — Вип. 155. — Кропивницький, 2017. — С. 119—122.

АНОТАЦІЯ

Папета О. В. Творчість Людмили Семикіної: жанрова специфіка, художні особливості творів. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.05 — образотворче мистецтво. — Львівська національна академія мистецтв. — Львів, 2017.

Дисертація є першим комплексним дослідженням життєвого шляху й творчої діяльності Л. Семикіної в контексті українського образотворчого мистецтва другої половини ХХ — початку ХХІ століть. Досліджено основні етапи її становлення як живописця, художника кіно, дизайнера одягу. Введено в науковий обіг біографічні відомості та невідомі роботи мисткині. Проаналізовано та систематизовано творчу спадщину Л. Семикіної. Визначено стилістичні особливості її художньої манери, специфіку художньої мови творів. Охарактеризовано теоретичні та практичні засади мистецтва нонконформізму як одного з джерел формування творчої особистості Л. Семикіної. Проаналізовано громадську діяльність Л. Семикіної та її внесок у розвиток образотворчого мистецтва й дизайну одягу в Україні.

Ключові слова: живопис, графіка, твір, жанрова специфіка, художня манера, авторський одяг, нонконформізм.

АННОТАЦІЯ

Папета Е. В. Творчество Людмилы Семькиной: жанровая специфика, художественные особенности произведений. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.05 — изобразительное искусство. — Львовская национальная академия искусств. — Львов, 2017.

Диссертация является первым комплексным исследованием жизненного пути и творческой деятельности Л. Семькиной в контексте украинского изобразительного искусства второй половины ХХ — начала ХХІ вв. Исследованы основные этапы её становления как живописца, художника кино, дизайнера одежды. Введены в научное обращение биографические данные и неизвестные работы художницы. Проанализировано и систематизировано творческое наследие Л. Семькиной. Определены стилистические особенности её художественной манеры, специфика художественного языка произведений. Освещены теоретические и практические основы искусства нонконформизма как одного из источников формирования личности Л. Семькиной. Проанализированы общественная деятельность Л.

Семькиной и её вклад в развитие изобразительного искусства и дизайна одежды в Украине.

Ключевые слова: живопись, графика, произведение, жанровая специфика, художественная манера, авторская одежда, нонконформизм.

SUMMARY

Papeta O. Creativity Lyudmila Semykina: genre specifics, artistic features of the works. - The manuscript.

Thesis for scientific degree of candidate of art in specialty 17.00.05 - art. - Lviv National Academy of Arts.- Lviv, 2017.

The dissertation is the first comprehensive study of the life and creative activity of L. Semikin in the context of Ukrainian art of the second half of XX - beginning of XXI centuries. The basic stages of its formation as a painter, artist film, costume designer. Reconstructed and put into scientific circulation a biography of the artist. Analyzed and systematized creative heritage L. Semikin. Determined stylistic features of its artistic manners, the specificity of artistic language works. When covering the theoretical and practical bases of Nonconformist Art as one of the sources of identity formation L. Semikin. Analyzed social activities L. Semikin and its contribution to the development of fine arts and fashion design in Ukraine.

Keywords: painting, drawing, artwork, genre specificity, artistic manner, the author's clothes, non-conformism.